

Zastupiteľská demokracia je najhorším spôsobom vlády...

Erik Láštic, Katedra politológie FiF UK

(Diskusia II. Po 25 rokoch 1989-2014. ©BIH/BISLA)

Dominantným spôsobom výkonu moci v politickom systéme Slovenska je zastupiteľská forma demokracie, v ktorej do vzťahu voliča a parlamentu vstupujú politické strany, ktoré majú ako jediné právo nominovať v parlamentných voľbách kandidátov na poslancov. Práve nemohúcnosť občanov pri kontrolovaní agendy, o ktorej rozhodujú ich zastupitelia, je jedným z najväznejších problémov súčasných demokracií (Dahl, 2004), Slovensko nevynímajúc. Neznamená to však, že táto nemohúcnosť občanov je statická a nemení sa v čase.

Naša krajina prešla od roku 1989 výraznou transformáciou, ktorá priamo ovplyvňuje možnosti a schopnosti občanov kontrolovať zastupiteľov. Vstup Slovenska do EÚ na jednej strane znamenal presunutie výkonu časti právomocí na inštitúcie EÚ a pre občanov ešte obtiažnejšiu kontrolu a vynucovanie zodpovednosti voči tým, ktorí v ich mene rozhodujú v EÚ. Postavenie Slovenska ako čistého príjemcu v Európskej únii ponúklo po privatizácii (staro)novej generácii zastupiteľov ďalšiu príležitosť na zvýhodňovanie súkromných záujmov pred verejnými. Na druhej strane prístupový proces a členstvo Slovenska v EÚ umožnili prístup k novým zdrojom informácií o konaní domácich politických aktérov. Demarše Európskej komisie a jej hodnotiace správy v období 1994-1998 prinášali na Slovensko alternatívne informácie o tom, čo robí vláda, ktorá monopolizovala verejnoprávne médiá. Verejnosť tak nie je výlučne odkázaná na komunikáciu so zastupiteľmi na národnej úrovni, ale môže ich konanie ovplyvniť aj na úrovni EÚ, ako to urobili mimovládne organizácie v eurofondových kauzách sociálne podniky, či nástenkový tender.

Ďalšou zmenou v politickom systéme SR bola bezprecedentná miera decentralizácie najmä v rokoch 1999-2004, ktorá oslabila postavenie štátu v prospech územnej samosprávy. Práve na lokálnej úrovni sa zrodili iniciatívy (Pezinok, Kremnica, Jahodná pri Košiciach), ktoré presiahli hranice území, na ktorých vznikli a ukázali Slovensku význam budovania komunity a kontroly nositeľov moci. Úlohu tradičných politických strán v desiatkach slovenských obcí a miest preberajú neformálne združenia občianskych aktivistov, ktoré môžu byť zdrojom inšpirácie, ale i ponaučenia pre národnú úroveň.

Pre mňa tou najvýznamnejšou zmenou v kontexte zastupiteľskej demokracie je prijatie zákona o slobodnom prístupe k informáciám v roku 2000, ktorý dal po ôsmich rokoch od prijatia Ústavy SR ústavnému právu na informácie zakotvenému v článku 26 použiteľný obsah. V dobe, keď napriek ústavnej zodpovednosti vlády voči Národnej rade SR vláda dominuje ústavnému systému, keď kontrola zo strany parlamentu sa odohráva na úrovni neúspešných pokusov o vyslovenie nedôvery; keď na územnú samosprávu spolu s desiatkami právomocí prešli aj miliardy verejných prostriedkov; je zákon o slobodnom prístupe k informáciám účinným nástrojom na kontrolu zastupiteľov. V dobe, keď zastupitelia komunikujú s občanmi prostredníctvom vopred testovaných posolstiev, keď sú politické udalosti nezriedka výsledkom pripravených scenárov, ktoré obmedzujú priestor pre diskusiu, je prístup k originálnym zdrojom informácií možnosťou pomenovať skutočné problémy, ktoré ovplyvňujú kvalitu života na Slovensku.

Riziko pre občanov v parlamentnom systéme vlády na Slovensku tak nie je len v obmedzenom využívaní či nefunkčnosti tradičných nástrojov kontroly, ktoré sú buď priamo v rukách voličov (voľby, referendum), alebo v rukách Národnej rady SR (vyslovenie nedôvery vláde, interpelácie), ale rovnako v obmedzovaní prístupu k informáciám a obmedzovaní tých, ktorí informujú. Neexistuje však neprekonateľná prekážka, prečo by zo Slovenska nemohla byť krajina, v ktorej zastupitelia skutočne konajú v mene tých, ktorých zastupujú.

Ani jedna z krajín, ktorých kvalitu života by sme radi nasledovali však nezatraca je zastupiteľský systém, ani úlohu stabilných politických strán v ňom. Toľko

skloňovaná stabilita sama o sebe nepostačuje pre dobrý systém vládnutia, i keď je jeho podmienkou. Pre zastupiteľský systém a voliča je tak z tohto pohľadu vhodnejšia skupina 83 poslancov SMERu, ktorá presadí, čo považuje za správne, ale umožní voličom zúčtovanie v čase, ktorí uznajú za vhodný. Iné alternatívy, s ktorými máme doteraz na Slovensku skúsenosti robia voliča ešte bezmocnejším: skupiny nezávislých poslancov, ktoré blúdili chodbami parlamentu počas druhej Dzurindovej vlády; nezávislé osobnosti, ktoré v súčasnom parlamente reprezentujú celý vesmír a zároveň nikoho; spontánne a spravodlivé rozhorčenie desiatok tisíc ľudí počas protestov Gorila, po ktorých zostala iba otázka kto, čo a v koho mene hovoril a požadoval.

To neznamená, že politické strany a zastupiteľov netreba občas preplieskať, niekedy i opakovane. Slovenskej pravici nestačili parlamentné voľby v roku 2012, ani do VÚC v 2013, a možno jej nepomôže ani prvé kolo prezidentských volieb v 2014. Pre SMER možno práve prezidentské voľby budú ponaučením, že nespochybniteľný volebný mandát a unikátna stabilita poslaneckého klubu (od 2002!) ešte neznamená, že všetci ostatní musia držať hubu a krok.: opozícia, ktorej neumožníme otvoriť ani len mimoriadnu schôdzu parlamentu z dôvodu, že aj tak by iba "rozprávali a politikárčili"; verejná ochrankyňa práv, ktorej iný pohľad na zásah polície oceníme priamo na zasadnutí vlády výsmechom a potom ju na dôvetok ústami ústavného činiteľa pošleme aj s úradom kade ľahšie.

Parafrázujúc Churchilla, nie je dôvod predstierať že zastupiteľská demokracia je dokonalá, či samospasiteľná. Je to dokonca najhorší spôsob vlády, s výnimkou všetkých ostatných, ktoré sme vyskúšali.